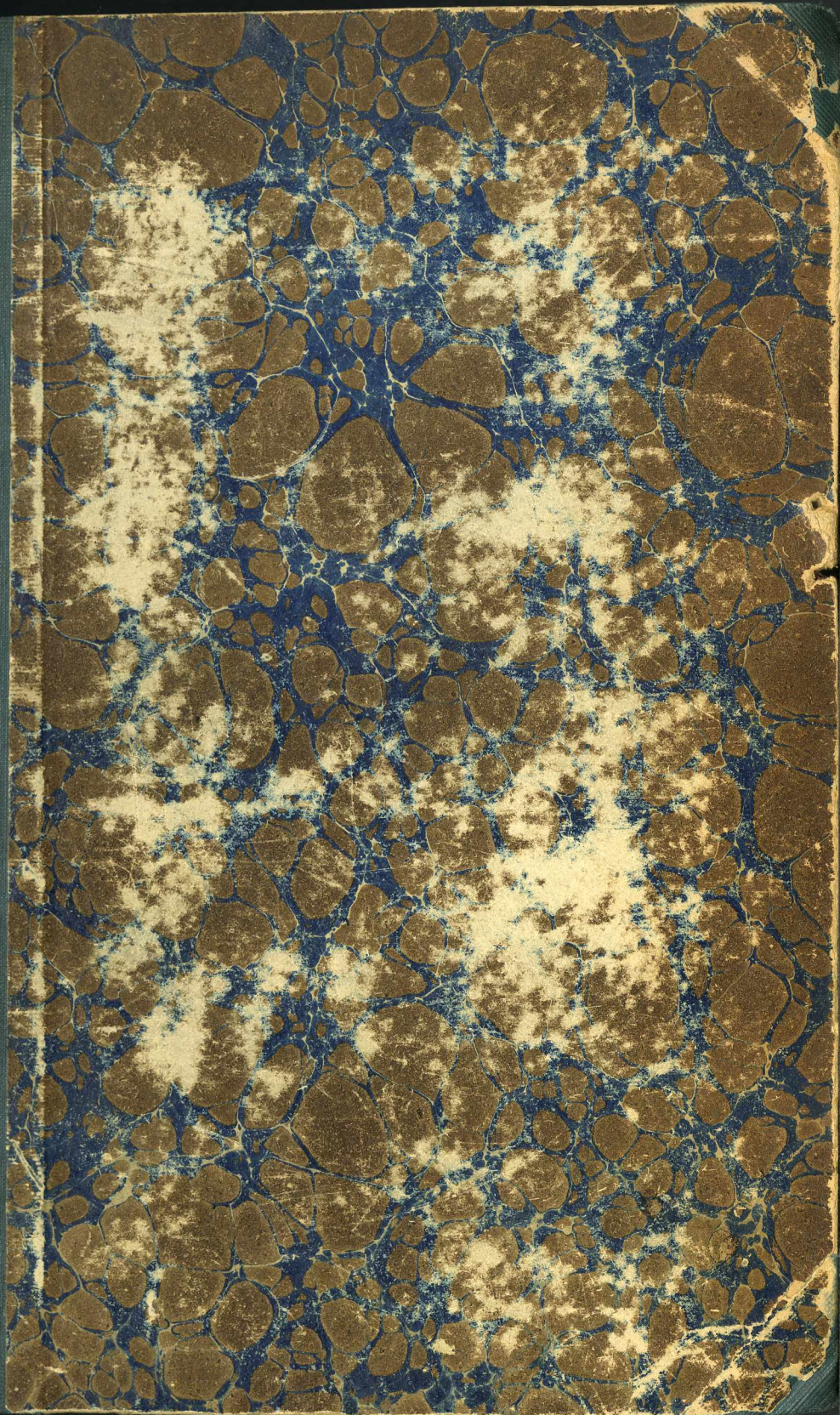

Politikai
röpiratok.

125.

125
1094

Az

EGYÉNI ÉS NEMZETI JÓLÉT
KATECHISMUSA.

IRTA

VÁGVÖLGYI ÖDÖN.

*Neinethy Lajos a Pressburger
Eg. volk. verkehrsj.)*

Tulajdon- és fordítási-jog fenntartatik.

14.

BUDAPEST, 1879.

PESTI KÖNYVNYOMDA-RÉSZVÉNY-TÁRSASÁG.

(Hold-utca 7. sz.)

Ára 50 krajczár.

Az

EGYÉNI ÉS NEMZETI JÓLÉT

KATECHISMUSA.

IRTA

VÁGVÖLGYI ÖDÖN.

[*Wainathy Lajos*]

Tulajdon- és fordítási-jog fenntartatik.

BUDAPEST, 1879.

PESTI KÖNYVNYOMDA-RÉSZVÉNY-TÁRSASÁG.

(Hold-utca 7. sz.)

REVUE DE LA BIBLIOTHÈQUE

KATECHISME

DE BALLAGI GÉZA.

PARIS, 1880.

DE LA BIBLIOTHÈQUE

DE LA BIBLIOTHÈQUE

DE LA BIBLIOTHÈQUE

I.

Isten az embert boldogságra teremtette.

a) Van Isten.

Sok ember felületesen tekinti a világot, s azt hiszi, hogy minden csak *véletlenül* létezik.

Föld, növény, állatnemekből azt látja, hogy véletlenül egyik helyen *ilyen*, másikon *másféle* tenyészik.

Sok *hasznos* mellett több *haszontalan*, sőt *károst*, a *szüükséges* mellett sok látszólag *fölöslegest* szemlél.

A hasznos növény s állat a legnagyobb gond, *ápolás* mellett is csak nehezen tenyészik, míg a haszontalan, kártékony *irtás* daczára is önmagától szaporodik.

Az *elemek* hatásáról csak azt tudja, hogy *száraz* és nedves, *sovány* és kövér esztendők, *tűz*, vizesetek, járványok *fölváltva* minden *rend* s *ok* nélkül követik egymást.

Egyik ember *szegénynek*, a másik *gazdagnak* születik. Egyik már természeténél fogva *jó* tulajdonokkal bir, a másik inkább *rosz* vagy együgyü. Egyik könnyelműsége mellett *szerencsés*, a másik, bár iparkodó, *szerencsétlen*. Egyik *jó*, másik gonosz. Sokszor szenved az *ártatlan*, míg a *rosz* jutalmaztatik.

„Dimittit corvos vexat censura columbas.“

„Die kleinen Diebe hängt man, die grossen lässt man laufen.“

Hányan nyernek a kártyán, lutrin kevés pénzzel nagy összegeket s *meggazdagodnak munka nélkül*, másik házasság által — kinek mint szolgál a szerencse — szóval *véletlenül*. Angol példabeszédre hivatkoznak, hogy többet ér egy quintli szerencse, mint száz mázsa ész.

Tehát *nincs Isten*, mondják, vagy legalább gondolják, akármit beszél is a pap, hanem csak véletlen sors által kormányoztatik a világ.

Vagy mint sok hitoktatók is tanítják: Isten az ember sorsát már előre meghatározta, s akár mit tesz, azt el nem kerülheti. (Fatalismus Prædestinatio).

De ki a természetet, ezen, az Istenség remekművét a felületesnél kissé több figyelemre méltatja, azonnal meggyőződik, hogy a legközönségesebb *földnem* s *kövülettől* a legdrágább *gyémántig*, a legegyszerűbb érzememtől a legértékesebb *aranyig*, a legkisebb *fűszáltól* a századok viharaival daczoló *tölgyig*, a porszemnél kisebb s csak nagyító üveggel szemlélhető *féregtől* a melegöv sivatagait lakó hatalmas *oroszlán* és *elefántig*, s a világtengerek feneketlen mélységét uraló *czethalig*, az egész természetet uraló *emberrel*, s a képzelhetlen nagyságú égi testek megszámlálhatlan sokaságával együtt — szóval *minden* a mi csak létezik — mind évezredek óta fennálló törvényeknek vannak alárendelve, és csodával határos pontossággal és renddel teljesíti mindenik — legfőlebb az embert kivéve — saját hatáskörébeni köteleességét.

Azért, mert az emberek legnagyobb része a természetet és törvényeit nem tanulja és nem ismeri vagy figyelemre nem méltatja, még nem következik, hogy ily törvények nem léteznek, hisz a mindennapi tapasztalás bizonyítja, hogy csak egy madárfészek sem épül fel magától.

Remek költők tulajdona, hogy a nagy igazságokat rövid szavakkal a leghűbben tudják kifejezni. Így mondja Berzsenyi ide vonatkozólag *Fohász* cz. költeményében :

„Isten, kit a böles lángesze föl nem ér,
Csak titkon érző lelke óhajtva sejt,
Léted világít mint a fényes
Nap, de szemünk bele nem tekinthet.“

Sőt még a különben nem igen vallásos Petőfi is így ír e tárgyról:

. a kétségbeesés

Ez a bírnök koronája,
Mint hogy az nem más,
Mint a legsötétebb
Istentagadás.

A kétségbeesés *pokoli hang,*
A mely fölkiált az égre:
Nincs te benned Isten, a kinek
Gondja volna az emberiségre.

S méltó rá bizonynyal,
A ki ezt kimondja,
Róla hogy kezét a
Jó Isten levonja;

Mert van a világnak atyja,
Van egy hü gondviselője,
Minden ember megláthatja,
A ki el nem fordul tőle.

Tehát el kell ismernünk, hogy semmi sem függ a véletlentől, vagy legfőleg csak látszólagosan. — Tehát *van Isten,* ki ezen nagy mindenséget alkotta, fentartja és igazgatja.

És ezen egész természet mind az ember eszközéül van ennek alárendelve.

Az ember *okos állat* lévén, igaz, hogy ugyanazon szükségeknek is alá van rendelve, mint más állatok, például: *ápolás, élelem, ruházat, lakás* megszerzése, és pedig sokkal nagyobb mértékben, a mennyiben az állatok ezek nagy részét már a természettől készen kapják s az embernek ezeken kívül még igen nevezetes lelki szükségei is vannak.

De másrészt az ember esze, *okos lelke* által mindezen szükségek kielégítését nemcsak hogy megszerezheti, hanem ezeket egyszersmind a lehető kényelemig fokozhatja s Isten rendelése szerint mindmegannyi *élvezetelké* varázsolhatja át. Például a csecsemőt rongyok helyett selyem *bársonyba* pótlhatja. Nevelését a *lejjelesebb* egyének által eszközöltetheti. *Étel, ruha, lakáskép* — kenyér helyett vagy mellett *kalácsot* s a föld mind az 5 részének válogatott terményeit

használhatja. Kunyhó helyett fényes *tündérpalotákban* lakhat stb.

Ezt kevés teheti ugyan, mert kevés az iparkodó takarékos ember, — egyébiránt a boldogsághoz csak főleg *megelégedés* kell, ez pedig kevés nagyon mellett is lehetséges.

„A *boldogság* soh'sem késő
És ez oly *bűvszer* mitül
— Essék csak *egy csepp* beléje —
Egy tenger megédesül“

De mindez mégis kézzelfogható *jelélül* szolgál annak, hogy Isten kimondhatatlan szereteténél fogva ezen megszámlálhatlan, megmérhetlen sok ajándékai által az embert mindenestre *boldoggá* — *igen boldoggá* akarta tenni.

A boldogság utáni vágy már az emberi természetnél fogva minden *emberi kebelbe* be van oltva. Miként Kisfaludy mondja:

„Boldog kíván kiki lenni,
Ebbe minden ember egy,
De hogy kelljen szerét tenni:
Itt már kiki máskép megy.“

Tehát már ezen tény is kétségtelenül bizonyítja, mikép maga az *Isten* akarta, hogy minden ember boldog legyen, s hogy minden embertől magától függ, hogy az Istentől erre rendelt eszközöket fölhasználva, valóban is azzá legyen.

Különben az Istenről s az ő műve a nagy természetről — tehát magáról a bölcsesség forrásáról azt a képtelenséget kellene föltenni, hogy oly *vágyakat* oltott az emberi kebelbe, mit az ember elérni *nem képes*; vagy hogy még az alárendelt állatok saját módjuk és rendeltetésük szerint boldogok „mint az őzek az erdőben, a halak a vizekben, madarak a levegőben, a méhek a kertekben“, épen az embertől, az ő *legnemesebb* teremtésétől akarta volna Isten ezt *megtagadni*; mi már magában a legnagyobb képtelenség lenne.

II.

És az emberek mégis nem boldogok.

Ezt bizonyítja *Horác* a római költő, midőn remek költeményei egyikében azon igazságot örökíté meg, hogy: egy ember sincs sorsával megeleégvedve.

Ezt bizonyítja az egész *világtörténet*, mely szerint az emberek egyesek és osztályok *elnyomása*, főleg pedig saját tehetetlenségük alatt *szenvednek*.

A keleti zsarnokok alatt *önzésből*, a kereszténység megállapítása óta nemcsak a pogányság ellen, de egymás között is *nézetkülömbőség* miatt, újabban a *nemzetiség* és *szabadság* ürügye alatt, vadállatokkép üldözik egymást.

Sőt *Baco Verulian* szerint »Serpentum morsus non petit serpentes, at hercule homini ex homine plurima sunt mala« (a kigyó nem marja a kigyót, de embernek ember a legnagyobb ellensége.)

Mily magasztosan gyönyörűek *Krisztus*nak a keresztfán mondott szavai: „*Atyám, bocsásd meg nekik, mert nem tudják, mit eselekesznek*“.

Ezt bizonyítja a *mindennapi tapasztalás*, mely szerint száz ember közt legalább is 99 boldogtalannak, sőt mindenik önmagát tartja *legboldogtalanabbnak*, vagy ha semmi oka nem volna is rá, legalább ilyennek képzele magát.

Ezt bizonyítják az újabb költők :

„Csak repülő álmkép s esalódás
A halandó ember élete
Rövid öröm, hosszú gond, bánkódás
Bús életünk szűk területe;
Rablánczok a földi szenvedések,
Melyeket csak a halál szakaszt,
Rózsaszálak a gyönyörűségek
Melyeket egy őszi szél hervaszt.“

és egy másik :

„Was meinst du Pilger dieser Erden
Drückt Dich des Tages Last?
Wer ist denn glücklich frag' ich Dich?
Steige in fremde Herzen nieder
Du findest dort Deinen Jammer wieder
Ein jedes blutet still für sich.“

És megfoghatlan, egész a *csodával* határos *tünemény*, hogy jóllehet a *világ* s az emberiség közönséges számítás szerint már mintegy *hat ezer éves*; jóllehet az ember ezalatt szellemi tehetségei fejlettségének már sok remek példáját adta, így milliók életveszélye, sőt valóságos feláldozásával felkutatta a földnek, tengereknek roppant *mélységét*, s az égboltozatnak mérhetlen *magasságát*,

roppant munka, fáradság és buvárkodással megvizsgálta, tanulmányozta, s tudományos rendszerekbe foglalta az egész természetet, *ércz-, növény-, állat-országai* szerint az *égi testek* s *elemek* természete és törvényeivel együtt.

Az *emberről* különbözőféle tudományos munkákat és rendszereket dolgozott ki, s állított fel.

A *hajózás* tökéletesítése által megjárja a világtengereket s körülutazza a földet száraz lábbal.

A *könyvnyomtatás* mestersége által eszméit, gondolatait közli egyszerre a föld kerekiségén lakó összes embertársaival, a *gőzt* gyorsfuvarosi, a *villámot* gyorspostai s lámpavilágítási szolgálatra kényszeríti, *hegyeket* fűr keresztül, s *tengereket* összekötő csatornát épít,

tenger közepén *várost*, és tenger, meg város alatt *vasutakat* hoz létre,

romboló eszközeit oly tökélyre fejlesztette, hogy azokkal ma-holnap saját műveltsége minden vívmányait, sőt önmagát is egészen megsemmisítheti stb.

De mi az *emberre* nézve a legnagyobb fontosságú, mi önmagához *legközelebb* álló, mi küzdelme és fáradsámainak legmúltóbb és legnemesebb *jutalmát* képezné, mi által azon *törvények* érvényesítését, azon *hatáskör* betöltését, melyeket a nagy mindenség rendszerében az Isten mindennek létet adó szerelme egész melegével rábizott, életbeléptetné, szóval saját *életboldogságának mesterségét* még eddig ki nem találta, vagy ha igen, azt önmaga legnagyobb kárával eddig *foganatosítani* elmulasztotta.

Sőt mindannak ellenére, hogy ember a legelső, legjelesebb, s kiváltságosan kegyelt teremtese az Istennek,

hogy egyedül ő bír azon képességgel, mikép a nagymindenség létezési okát felfoghassa,

hogy e törvényeket kutatva, tanulva, a természettel önmagát is végtelenül tökéletesíthesse:

mégis épen az ember teszi az életet s önmagát merő *ellentmondás és talány*nyá.

Midőn az egyik *vakbuzgóság* által lealacsonyítja az embert, másik *hitelenségével* visszataszít, s visszariaszt magától, a legtöbb pedig *közönyösségével* mutatja, hogy Isten ajándékot semmibe se veszi, s hogy Isten ezeket hiába pazarolta rá, mint érdemtelenre.

III.

És miért nem boldogok az emberek?

Egyszerűen azért, mert *vallástalanok, erkölcstelenek*, mert istennek a természet örök rendje által is kifejezett törvényeit meg nem tartják, mert isten és ember iránti kötelességeiket nem teljesítik.

„Sokan keresik és nem találják, és miért nem találják, mert *nem ott keresik a hol van*“ t. i. a boldogságot — mondá egy pap nagyon igazán.

De hát miből állnak ezen *isteni törvények*, és igaz-e, hogy ezek csakugyan *léteznek?* vagy a mint ezt a papok eléggé hirdetik, azt talán csak ők magok gondolták ki a maguk hasznára s a közönség ámitására?!

Fájdalom, hogy a mai félszeg felvilágosodottság korában már ez a kérdés is jogosult.

Igen, maguk a felvilágosodottnak állított osztály embe-
reinek nagy része az által véli felvilágosodottságát legegyszerűbben igazolni, hogy a gyakorlati életben azzal dicsekszik, miként „*ö semmit se hisz*“, mert a „Glauben heisst nichts wissen“ (hinni annyit tesz, mint semmit sem tudni) ismert csattanós mondat szerint a hit egy jelentőségűnek állittatván a tudatlansággal, ezek a rendesen igen keveset tudók „*kérkedő*“ *hitetlenségükkel* csak *tudatlanságukat* akarnák eltakarni.

És így nem esuda, ha ezen erkölestelen és veszélyes tan vagy irány az *alsóbb néposztály* közt is már igen elterjedt, mely korlátozott tehetségei s az eltompult lelkiemelő által nem fékezhető szenvedélyek uralma alatt még sokkal fogékonyabb az ilyen minden korlátot ledöntő szabadossági tan elfogadására.

Annyival inkább, mert a különben is irigy szemmel nézett *jobbmodú osztály* irányában saját szomorú helyzetére nézve, melyen sem maga nem képes segíteni, sem az iránt mástól segítséget nem reményl, ezen új és merész tanban bizonyos titkos büvszert vél találhatni. Bizonyítja ezt a *kommunisták, socialisták, nihilisták* neve alatt rémületesen szaporodó szerencsétlen eltévedettek sokasága!

Tehát hogy a fenti kérdésre minden erőltetés, sok magyaráztatás nélkül önmagunktól megfelelhessünk, tekintsünk magunk körül s nézzük először is az előttünk elterülő szép *természetet* az ő magasztos egyszerűségében.

Azt látjuk, hogy a *napok* és *évszakok* a legnagyobb pontossággal és renddel követik egymást, mi onnan van, hogy a föld minden 24 órában a maga tengelye körül megfordul, képezvén az által a *nappalt* és *éjt*.

Ezenkívül minden évben, vagyis 365 nap alatt *egyszer*, a központon álló napot is megkerüli, mi által a *tél, tavasz, nyár* és *ősz* képződnek.

Ha a föld ezen mindennapos *maga körüli*, és egy éves *napkörüli* futásában csak egy perczet is elkésne, megállna, vagy gyorsabban menne, vagy a neki kiszabott kör helyett más utat választana; ez által lakóinak egyik része azonnal *megégne*, másik része pedig *megfagyna*.

Ez által a többi számos égitestek, melyeket csillagok alakjában látunk, szinte kiszabott futásukban megzavartatván, az egész nagy *mindenségnek rögtön össze kellene omlani*.

A föld, hogy termő erővel birjon, hogy a rajta levő növények, állatok s ember élhessenek, a tűz éghessen, *levegővel* van egészen körülveve.

A tűz, föld, növények, állatok s emberek által fölemésztett s megromlott levegő minden perczen s folytonosan újra képződik a szabadban, s ez által, valamint a meleg és hideg hatása folytán örökös mozgásban van, különben egyedül az állás miatt is megromolna, s ismét minden *növény, állat s ember* elveszne.

A föld felületének csak $\frac{1}{3}$ része föld, $\frac{2}{3}$ része pedig *vizzel* van borítva.

Ezen nagy tengerek s folyóvizekből gőzalakjában folytonosan felszálló, s felhőkké képződő *viz, eső* és *harmat* alakjában megnedvesítvén s szinte termékenynyé tévén a földet, ez a folyóvizek alakjában ismét visszafolyik a tengerbe, úgy, hogy ezen működés egy folyton mozgásban levő *öntöző gőzgéphez* hasonlít.

A víz is megromlik ha áll, azért van a tenger folytonos *mozgásban*, s e kívül még *só* tartalmú is a vize.

Világosság, tűz, villany stb. mind ily pontosan megszabott s évezredek óta változatlanul fennálló törvények szerint működnek.

Az eleven műszervek nélküli növényország, *fák, füvek* és *virágok* gyönyörű pompás színvegyületük és utánozhatlan kedvességű illatjuk által, mindmegannyi tudományt képező törvények szerint némán bár, de mégis érthetőn hirdetik a teremtő jóságát.

S az emberhez természetére nézve legközelebb levő *állatok* legfigyelemre méltóbb tanuságul is szolgálhatnak egyszerűsmind.

A téli álmát kipihent, s újult erővel ébredő természet első hirnöke, a *kis pacsirta* már a napfelkölte előtt odahagyva meleg fészket, folszáll a tiszta égboltozat láthatlan magasságáig, hogy közelebb legyen teremtőjéhez, s ott zengi el kis keble kifogyhatlan ömlengésével ösztönszerű hálaimáját az eget urához saját léte s az őt környező nagy mindenség látása fölötti örömeiben.

És a *fecske*, ez az ember hú házibarátja, már hajnalhasadtával odahagyja még alig tollasodó fiait s fészket, kiül a ház tetején levő pózna végire, s mondhatlan gyö-

nyőrt gyanítottó élvezettel csicsergi el megszámlálhatatlan változatokban szivéből fakadni látszó *reggeli imáját*. — És csak ezen mulaszhatlan szent kötelességének hűséges bevégzte után kezd maga és éhes fiai táplálékáról gondoskodni.

Az erdők, ligetek, kertekben levő *madársereg* egy-egy magas fa tetején összeseregelve, mintha templomba gyülekeznenek, végzik hasonló bensőséggel ösztönszerű reggeli imájukat a nekik s az őket környező természetnek létet adó nagy mindenség urához, s így a többi állatok, mindenik a maga módja szerint.

Továbbá mind az elemek mostohaságát, mind a lehető ellenséges támadást figyelembe vevő *előrelátó gondoskodással* keres ki fészük s lakhelyüknek a legalkalmasabb helyet; ezt különféle alak- és modorban, a leggyönyörűbb művészi szabályok szerint, fáradhatlan iparkodással pontosan s a legnagyobb czélszerűséggel *elkészítik*.

Fajzásnál, tojások kiköltésénél, kis *fiaik*, *ápolása*, *táplálása*, *fölnevelése*, s mindenike saját módjuk szerinti *szárnyra bocsájtása* körül a szülék egymásnak, s együtt magzataiknak a legnagyobb *gond*, *kitartás* és *nélkülözéssel* segítségükre vagynak, s azok védelmében életüket is készek feláldozni, *mindaddig*, míg a természet rendje szerint ezek is *képesekké* lettek *magukról gondoskodni*.

Ha tehát az egész természet *minden része* változhatlan törvényeknek van alávetve, s ezeket egyik sem szegheti meg büntetlenül, a józan ész szerint következik: hogy az *emberre* nézve is, mint a természet legnemesb teremtményére nézve, kétségkívül léteznek ilyen *törvények*, hogy a szerint, a mint ő a természet *legtöbb áldásai* s javaiban részesül, a természet örök rendje szerint kell, hogy ezekhez *aránylagos kötelességei* is legyenek.

Ezen törvények és kötelességek, a mint erről a hitelenség tisztelői is, ha legalább a józan ész elismerik, meggyőződni kénytelenek, nem lehetnek *kevésbének*, mint azok, melyeknek az oktalan *állatok* is alá vagynak vetve. Tehát:

hogy az ember is az *Istenről* és az ő jóságáról soha *meg ne feledkezzék*, és *rendeltetéséhez képest éljen*.

Rendeltetésükhöz képest, s ha az Istent szeretnék kötelesek volnának tehát az emberek mindenekelőtt Isten megbecsülhetlen adományát, okos *lelküket kiművelni* s tehetéseit a *testével együtt kifejteni*; a lélek uralmát a testi indulatok fölött az *akarata szilárdsága* által biztosítani, s *felebarátjukat*, mint valóban ilyet tekinteni és *segíteni*, vagy, mint ezt a keresztény vallás is tanítja, „Istent és felebarátjukat szeretni“.

E helyett azonban azt látjuk, hogy az emberek föjlemvonása még ma is ugyanaz, mint évezredek előtt volt; a *tudatlanság*, mi által inkább az oktalan *állatokhoz* alacsonyítják le, mint rendeltetésükhöz képest azok *főlé* emelnék magukat, pedig már a Sz.-Írás is azt mondja, hogy: „*elvesz az én népem mert tudomány nélkül való*“ és Schiller szerint »Gegen die Dummheit kämpfen Götter selbst vergebens« (Az ostobaság ellenében magok az istenek is hiába küzdenek.)

Habár igaz, hogy az ismeret több ágaiban nevezetes haladás történt, de az emberiség hatezer éves korát, s ehez aránylag azt, a mit tudnia lehetne és kellene — tekintve, ez úgyszólván semmi, miként ezt egyik legtöbbit tudó bölcis elismerte, mondván „*Csak azt tudom, hogy semmit se tudok*“ s a történt haladás is inkább csak egyes véletlenül kimagasló *egyéniségek* rendkívüli szorgalmának gyümölcse, miben az *egyetemes tudatlanságnak* valamint semmi érdeme, úgy haszna is kevés van.

Nézzük az *alsóbb néposztályt*, ennek egy része a gépiesen betanult némely vallási szabályokon, a babonán és kalendáriumi meséken kívül eddig legalább jóformán *nem tud semmit*. — Az értelmesebb résznek tudományossága az előbbieken kívül az úgynevezett „*írás-olvasás*“ tudásáig terjed, melynek *szellemi életére*, s *lelki üdvösségére* kiterjedő gyakorlati haszna abban összponosul, hogy a „*zsidó*“ részére kiállítandó *kötelező* vagy *váltóra* nevét alá tudja írni.

A *középosztály* az iskolák és műhelyekbe szerez imigyamagy annyi ismeretet, hogy abból valamikép *megélhessen*, és legfőlebb, hogy a mesterségét *nem értők szemébe* egy kis port szórhasson. — Az *élelmesebb* rész, csúszás-mászási ügyes-

séggel s elvei és hitének árúczikké való lealacsonyításával fáradhatlanul küzd mindaddig, míg pártfogás útján, az Istennek valamely *ingyenkosztosi* állomására nem tesz szert, hogy így aztán egyedüli életezéljät, az *urimódon és munkanélküli* megélhetést elérje.

A *felsőbbosztály*, melynek Montesquieu szerint is természetes tulajdona a tudatlanság — már azért se tanul, mert hisz neki nincs rá szüksége, *ő urnak született*, vagy ha mégis rászorulna, az illetők majd gondoskodnak róla, hogy valamely semmi ismeretet nem kívánó, jövedelmező méltóságos állomás biztosították számára. Ezért mondja aztán költőnk:

„Boldog ország, mert bár érzi
A szükség sok nemeit,
Legalább egy és a fő, a'
Lelki szükség ninesen itt.
Szerény állat itt a lélek
Nem kér szénát abrakot,
Mint szamar a gatz, zabálja
A kalendáriumot.“

A kevés dicséretes *kivétel* csak a szabály fennállását bizonyítja.

Ezen állapotból matematikai biztossággal következik azután

1-ször az általános *elszegényedés*, mert minden osztálybeli egyén tudatlansága, munkaképtelensége és restsége miatt legfőlebb csak *fele annyit termel*, dolgozik, mint a mennyit lehetne vagy *kellene*, mint a mennyit fogyaszt, vagy a mennyire szüksége volna.

Takarékosság, mértékletesség, nélkülözési képesség hiányában, továbbá *iszákosság, játékossági* hajlamánál fogva — a mi kevés keresménye van, azt se tudja megtartani.

Rosz esztendő, marhavész, tűz, víz s más balesetek végkép tönkreteszik, vagy évtizedeken át sem képes ezek káros hatását kipótolni.

Ezen helyzetről mondja méltán Petőfi

„A magyar nemzet“

ezimű költeményében.

„Járjatok be minden földet,
Melyet isten megteremtett,
S nem akadtok bizonyára
A magyar nemzet párjára ;
Valjon mit kell vele tenni :
Szálni kell-e vagy megvetni?
Ha a föld isten kalapja
Hazánk a bokréta rajta !
Oly szép ország, oly viritő
Szemet lelket andalító
És oly gazdag ! Arany sárgán
Ringatózik rónaságán
A kalászok oczeánja ;
S hegyeiben mennyi bánya !
És ezekben annyi kincs van,
Mennyit nem látsz álmaidban.
S ilyen áldások daczára
Ez a nemzet mégis árva
Mégis rongyos, mégis éhes
Közeláll az elveszéshez,
S szellemének országában
Hány rejtett gyöngy és gyémánt van,
S mindezek maradnak ott lenn ;
Vagy ha éppen a véletlen
Föltalálja hozni őket,
Porban, sárban érnek véget ;
Vagy az inség zivatarja
Öket messze elsodorja,
Messze tőlünk a világba
Idegen nép kincstárába :
És ha ott ragyogni látjuk,
Szánk-szemünket rájuk tátjuk,
S áldicsóséggel lakunk jól,
Hogy ez innen van honunkból.
Ez hát nemes büszkeségünk,
Melyről annyiszor mesélünk ?
Azzal dicsekedni váltig
A mi szégyenünkre válik !
Csak a magyar büszkeséget
Csak ezt ne emlegessétek !

Ezer éve, hogy e nemzet
Itt magának hazát szerzett;
És ha jőne most haldla
A jövendő mit találna,
Mi neki arról beszélne,
Hogy itt hajdan magyar éle?
S a világtörténet könyve?
Ott sem lennénk följegyezve!
És ha lennénk, jaj minekünk!
Ézt olvasnák csak felőlünk:
„Élt egy nép a Tisza táján
Századokig lomhán, gyáván.“
Oh hazám mikor fogsz ismét
Tenni egy sugárt, egy kis fényt
Megrozsdásodott nevedre?
Mikor ébredsz önértetre?

Következik 2-or a *bűnök* minden nemeinek általános elterjedése azon axioma szerint: „*Paupertas maxima meretrica*“ (Szegénység a legnagyobb kéjhölgy).

Mert a kevés *termelés* vagy *jövedelem* a fogyasztási nagyobb *sükséglethez* képest okvetlenül kiegészítendő lévén — az egyensúlynak ezen helyreállítását más mód hiányában mindenik *hazugság, csalárdság, ravaszság, önzés, rozszlelkűség, erkölcstelenség* s a *bűnök* minden kigondolható nemei által igyekszik eszközölni. Mint Eötvös is mondja — „*Minden ember oly morált csinál magának, hogy mellette megélhessen.*“

A *földműves, iparos, kereskedő* árúczikkeit, habár azok a lehető legrosszabb minőségben állítják is elő, kétszeres áron iparkodik eladni, nem törődve rajta, hogy ekkép felebarátját a feleárig megkárosítja. — Az *írástudó* úri rend *keves* és *silány* munkáját szinte ezen arányban iparkodik értékesíteni, — feleslegből még mindenik az istenre hivatkozván igaz eljárásának bizonyítása végett.

Úgy, hogy a *csalás*, miként spártaiaknál a *lopás*, egész művészeti rendszerre s *élelmes ügyességgé* nővi ki magát, melyre nézve csak az tekintetik határozó szempontnak: hogy „*kinek van több esze, annak-e, a ki mást megcsal, vagy a ki meg hagyja magát csalni.*“

Az *erkölcstelenség* szinte igen elterjedt kelendőségü, mert ennek is a jövedelmi mérleg regulatorakép kell szerepelni. Már Kölcsey mondja:

„Habzik borunk a tág kehely öble közt,
Tolongva zúgunk táncpaloták felé.
S fertőztetett lány karja közé
Szórja vadul erejét az ifjú“

azóta még tovább haladtunk s Petőfi szerint

„Feleség — hűség járatlan ut
Melyen már csak az együgyü fut“

sőt ma már maga a *házassági szövetség*, ez az égi boldogság kimeríthetlen forrása is *kereskedelmi üzérkedéssé* s az ember árucikké alacsonyittatik le. — De mi több, a *nemi erkölcstelenség*, főleg pedig a művelt — vagy inkább csak annak látszani akaró egyének részéről már *bűnnek se tartatik*, holott már csak ezen egy bűn magában elég arra, hogy megmételezze nemcsak az egész *családi életet* és társadalmat, de a *későbbi nemzedékre* is kihat káros hatása; a szentírás azon fenyegetése, hogy ezért az Isten megbünteti az apák álnokságait a fiakban 3-ad és 4-ed izziglen — borzasztó jelek által nyilatkozik ugyan a társadalomban, de ez részvétlen közönyt nyel nézi a hajótörési közveszélyt, s mindenki csak saját pillanatnyi jóléte megmentése körül fáradozik.

3-ik következése a jelen társadalmi állapotnak az *általános elégtelenség, nyomor és boldogtalanság*.

»Ki fogja valjon megfejteti
E rejtélyt;
Az emberiségnek könnyei
Lemoshatnák-é az emberiségnek szennyét?»

És miután az emberek a *baj okát* rendesen *másutt* szokták inkább keresni mint *önmagukban*, ezért a társadalom nagy része csak *forradalom* által vél magán segíthetni.

Sőt miután már az eddigi tapasztalatok szerint a forradalomtól sem várhatják az ő titkos czéljuk — a vagyonos osztály megsemmisítésének — elérését, mert hisz ők csak *vagyont* keresnek *munka nélkül*; — kétségbeesésükben —

IV.

Mit kell tenni?

Hogy minden egyes, s az egyesek összege a fentebbi társadalmi bajoktól megszabaduljon, hogy biztos *jólétre* tegyen szert, és egyszersmind *boldog is* legyen, bármily különösnek lássék is ezen felvilágosodottnak nevezett korban, midőn minden iránti hit meg van ingatva, de azért mégis igaz: mikép annak *egyszerű* és csakis *egyedüli* módja az, hogy az ember higgyen Istenben, hogy mint *keresztény*, vallását, mely ezen két szabályba foglaltatik: „*szeressed Istent és szeressed felebarátodat*“ ne csak higgye és vallja, hanem azt *tettel* s egész *életével* kövesse s megtartani is igyekezzék. Jelesül, hogy *testét lelkét* úgy, mint azokat a teremtőtől kapta, mindig *tisztán* megőrizze, azok *képességeit* lehetőleg *kifejtse*, a *léleknek* a test feletti *uralmát* biztosítsa, és *felebarátjának* tehetése szerint folytonosan segítségül legyen.

Mert csak ez által nyeri az élet azon magasztos *jelentőségét*, mit Isten szerelme és bölcsessége általa létesíteni akart, hogy midőn az embert minden földi teremtményei *föle*, s magához *legközelebb* emelte; ez is mindig a tökély ideálja után küzdve, *hozzá* minél *közelebb emelkedni* törekedjék.

Vallásosság rövid éltünknek az örökkévalósággal összekötő *lánccszeme*. E hit és meggyőződéssel a mindenütt jelenvaló, mindentudó s mindenható Isten boldogító társaságában

vagyunk mindig, míg e nélkül a legnagyobb jólét mellett is oly rideg magány az élet, mintha egyedül állnánk elhagyatva a nagy mindenségben.

A jólétet és boldogságot ezen az uton *minden ember* — a legszegényebb és leggazdagabb egyaránt *elérheti*, mert a vallásos, s mi ezzel egyértelmű — erkölcsös és munkás ember, ha különben *legszegényebb* volna is, boldogabb lehet, mint a *leggazdagabb* a fenti tulajdonok nélkül.

Holott a divatos munkanélküli *élvhajzászat* mint életezél, a mikép gyakoroltatik, már magában kivihetetlen; mert nem lehet, hogy *mindenki* csak *élvezzen* és *senkise dolgozzon*, de másrészt ez valódi *boldogságot* épen nem nyújthat, mert az embert lealacsonyító *önzéssel* és bűnös kapzsisággal van szűkségkép összekötve.

Vallásosság nélkül az *erkölcs*, s *erénynek* is nincs *értelme*, nincs *alapja*, nincs a nehézségeken diadalmaskodó *szilárdsága*, nincs főleg az Isten szeretetéből merített, s az élet minden viszontagságai közt boldogító és *vigasztaló* hatása. Mint ezt Nagy Fridrik, — ezen különben rendkívül nagy tehetségű és erényes — de vallástalan fejedelem példája is igazolja, ki tett-dús élete alkonyán következő szavakkal árulta el kétségbeesett, s minden benső vigasz nélküli kedélyvilágát: „*kifáradtam rabszolgák fölött uralkodni*“. Mig ellenben *Palissy Bernát* fazekas, ki a 16-ik században Franciaországban élt, 17 évi nyomorteljes küzdés után feltalálta a *zománczozás* mesterségét (művei most is oly drágák, hogy egy *kis tál* nem régiben *4050 frankon* kelt el) s a királyi udvarban dolgozott. Az akkor dühöngött vallási fanatizmus közben ő is üldöztetvén, a király kérte őt, hogy változtassa meg hitét, mert különben, bár sajnálatára, *akarata ellen* kénytelen volna halálos ítéletét aláírni. Egész nyugodtan azt felelte a királynak: „*Én szánakozom Felsőgeden, hogy mint mondja, akarata ellen kell cselekedni*“. És ki egész életében megtanult embertársai javáért küzdeni, habozás nélkül föláldozta életét is meggyőződéseért.

Ha pedig a különben *nagy szellem* még az *erkölcsileg jó lelkületet* is nélkülözi, akkor a *sátán* teljes alakja áll elő.

Az ilyen szabású egyénekből kerülnek ki, mint Novális mondja, a világ legnagyobb gazemberei és ostorai, a milyen volt közelebb a *nagy Napoleon*, ez az óriási erélyű, de ferde elvű férfit, ki embertársairól a legnemtelenebb véleménynyel s megvetéssel viseltetett. „*Az emberek sertések — mondá egy ízben — arannyal lehet őket hizlalni, tehát aranyat öntök válójukba, s oda terelem, hová kedvem tartja*“.

Csak a ki *Istenbe* hisz, fog annak megszámlálhatatlan jótéteményei, s véghetetlen szeretetéről meggyőződni; fogja embertársait *testvérekül*, s magát — ha még oly nagy, vagy kicsiny volna is, az egész világegyetem kiegészítő, azzal együtt működő részül tekinteni; s mint ilyen fogja magát önként *Isten* s embertársai iránti *törvények megtartására* legbensűbben köteleztetve érzeni — nem az ördög, pokol és kárhozáttóli félelemből, mi csak saját tetteinek lehet következménye; hanem *Isten* iránt önként nyilvánuló *hála* és viszonzásból, s az ember, mint *Isten* legnemesebb teremtése iránti *becsülés* és testvéri vonzalomból.

II. József császár a közönségnek átengedett bécsi nagy Augarten bejárata fölé ezen most is ott lévő szép feliratot tétette: „*Belustigungsort allen Menschen gewidmet von ihrem Schätzer*“.

(Minden embernek az ő tisztelőjüktől ajánlott mulatóhely.)

Régi s még maig is fennálló továbbá azon *előítélet*, mely szerint az emberek a *kormánytól*, a *törvényektől* várják jólétük biztosítékát. Holott semmiféle törvény vagy kormány a henjét *munkássá*, a pazarlót *takarékossá*, a részegest *józaná*, a könnyelműt *gondossá*, a kicsapongót *mértéklétessé* stb. nem teheti, s előbb nem lesz jobb a világ, míg az emberek jobbak nem lesznek.

Többnyire nem nagy jelentőségű, hogy az ember mikép kormányoztatik *kivülről*, hanem minden attól függ, hogy mikép *kormányozza az ember magát belülről*.

„*Egészen csak az szabad, ki maga felett egészen uralkodik. Ha csak egy szolgánk van, kinek mindig parancsolhatunk, önmagunk, büszkén urnak mondhatjuk magunkat. De mi kevés ember van, ki ezt teheti*“.

(E ö t v ö s.)

Mindez azonban csak általános alapos

nevelés

által csak úgy foganatosítható, ha az ember már *kora gyermekiségétől* kezdve Isten törvényeinek az életre való alkalmazásában kellő *utmutatást, nevelést nyer*, s ebben *folytonosan* öntudattal s lelkiismeretesen *gyakorolja* is magát.

„Quo semel imbuta recens servabit odorem testa diu“.
(Az új korában bevett illatot soká megtartja az edény.)

A *nevelésnek* tehát, hogy fentebbi magasztos céljának megfeleljen, következő elvi intézkedések által kell vezéreltetni:

1. A *szülék* erkölcsös, istenfélő és szerető életet éljenek. Tettel bizonyítsák, mikép állásukhoz képest bármily egyszerű, de öntudatos ismeretük van arról, hogy ők Istennek *első teremtsései* az egész földön, az egész világon. Hogy ekkép az Istennek legtöbb ajándékival bírnak, s ezért minden teremtmények között legtöbb köszönettel, hálával tartoznak.

Szóval, mulhatlanul szükséges, hogy mindig *jó példával* járjanak gyermekeik előtt.

2. *Gyermekeiket* illetőleg, ha a *szülék* Istent szeretik, ezeket mint Isten legbecsesb ajándékát már fogantatásuktól kezdve egész az önálló kor elertéig kegyeletes, gondos ápolás, nevelés és sorsukhoz képesti segélyben kell, hogy részesítsék. Különösen:

a) Az *anya*, még szerelmi zálogát szive alatt hordja, az orvosi tudomány szabályai szerint mindent elkerüljön, mi magzatának kárára lehetne.

b) A *magzatszülés* mindig szakértő segély mellett történjék.

c) A *csecsemő* 6 éves koráig, ha a *szülék* az ápolásra nem képesek, *kisdedóvodák* s hasonló intézetekben ápoltsassék.

3. A *gyermek testi nevelését* illetőleg: szükséges, hogy azok *tiszta, szellős, száraz, egészséges szobákban* lakjanak.

Bármily egyszerű, de egészséges *éleddel* táplálkozzanak. Czélszerű *ruházatuk* legyen és *testgyakorlatot* tegyenek.

4. A gyermek *szellemi* nevelését illetőleg, szükséges a szülőknek s a neveléssel foglalkozóknak gondoskodni:

a) hogy a gyermek tanulással *túl ne terheltessék*. Bármily ez iránybani *erőszak* mind a *test*, mind a *szellem* fejlődésére felette káros hatású;

b) hogy a mit tanul, azt *értse* és *egészen jól tanulja meg*. Szokjék hozzá mindjárt első zsenge korában, hogy ne *félíg*, de *egészen* tudja azt, a mit tudni *akar*.

Tapasztalás bizonyítja, hogy mind maga az *egyévre*, mind a *társadalomra* nézve alig van valami veszélyesebb a *féligtudásnál*.

A féligtudás nem biztosít sehol erős állást. Az élet pedig küzdés levén, a *gyengét* minden jöttment ellökheti *félénken* tartott állásából. S a *társadalomnak* sem nyujhat az ilyen egyén semmi *garantiát*, hogy a *rábizott* állomáson minden körülmények közt emberül meg fogja helyét állani.

c) Hogy a tanulást, a mennyire csak körülményei engedik, felnőtt korában is folytassa, azon a gyakorlati életből meritett közmondás szerint, hogy „a jó pap holtig tanul“, mi minden becsületes embernek épen oly szükséges, mint a „jó papnak“.

d) Hogy *munka, szorgalom, kitartás, takarékoság, rend, pontosságra* szoktattassék, mi *legbiz'osabb, legnemesebb forrása a jólétnek*.

Minden képességünket azért kaptuk Istentől, hogy azokat foglalkoztassuk, a munkásság és pedig az *alapos, kitartó, megfeszített* munkásság tehát Isten rendelése.

Képességeink elhanyagolása, a *tétlenség, henyeség* pedig Isten, magunk és embertársaink elleni *bűn*.

5. A *vallásosságot* illetőleg: Mindenekelőtt szükséges, miként az ember mindig *élő öntudatával* birjon annak, s erre már kora gyermekségétől kezdve folytonosan szoktattassék, hogy Isten már az ember *születésekor* élő tényekkel tanusította, hogy *ő az embert minden teremtményei közt legjobban szereti*.

Nemcsak azért, hogy az ember az Istennek az egész világon *első teremtése*, s hogy az egész látható természetet

ügyszólván, mind az ember hatalma s *rendelkezése alá bocsátotta*, hanem főleg azért is, mert számos oly *jeles tulajdonokkal* ajándékozta meg az embert, a milyenekkel a többi teremtett *állatok egyike sem bir* az egész világon. Így jelestül :

a) Az ember, már csak *testi alakját* tekintve is, az egész nagy mindenség számtalan milliárdnyi és elképzelhetlen változatosságú szebbnél szebb teremtményei között Istennek *legszebb, legnemesebb* teremtése.

Ugy, hogy az oly teljesen kifejlett *nő és férfi*, kik testük és lelküket, a mint a teremtőtől kapták, tisztán megörizték, kik testi és lelki tehetségeiket magas rendeltetésükhöz képest minden irányban kifejtették s így alkalmazzák, méltán megérdemlik, miként a régi classikus népek költői ihlettségű hitregéikben olvassuk, hogy *félistenekül* tekintessenek.

b) Mindamellett, hogy testünk más állatokéhoz sokban hasonlít, az ember oly *kezek és lábakkal* van megáldva, a minőkkel semmi más állat sem bir. Melyekkel, mint mondani szokás, „*kézzelel-lábbal*“ előmozdítja jólétét.

c) Testünknek más állatokéval közös *szükségeit*, melynek az *ápolás, élelem, ruházat, lakás*, a test és lélek tehetségei által, mikép már láttuk, nemcsak hogy fedezheti, hanem ezeket — mire az állatok nem képesek — mindmegannyi *élvezetekké* varázsolhatja át.

Az embert kizárólag illető *testi ügyesség* s képességhez számíthatók továbbá nagyrészt

d) a *beszéd, szónoklat, színészet, írás, nyomtatás*, úgy szintén az *ének, zene, táncz, játék, lovaglás, vadászat, festészet, rajz, képfaragás* s egyéb művészetek. — De mindezeknél hasonlíthatlanul becsebb

e) az isteni természetű *lélek, ész-akarát, szivhajlam* kiváló tulajdonaival, továbbá az *öröm, szerelem, barátság, honszeretet* égi kéjt nyújtó nyilvánulásaival, valamint

f) az ezek alapján határtalan tökélyre fejleszthető s már most is csaknem megszámlálhatlan mennyiségű s nemű *tudományos ismeretek* stb.

Minden tudományos és erkölesi nevelésnek tehát kell, hogy ez legyen *első fő és egyedüli alapja*, hogy Istennek ezen véghetetlen szeretetét és jóságát — ki az első lépést tette — hála és szeretettel köteles mindenki *viszonzni* az által és *akép*, hogy minden erőnk, tehetségünkhöz képest *Isten törvényei s magas rendeltetésünk szerint törekedünk élni*.

Ezt lehetőleg korán *meggyőződéssé* kell a gyermekben *érlelni*, becsületérzését emelni s odahatni, hogy ő ennek megtartását *becsületkérdésnek* tekintse.

6-szor. *Erkölesi* tekintetben: Feltétlenül megtartandó *elvkép* kell a gyermek lelkében meggyökereztetni s felfogásához képest *meggyőződésévé* érlelni, hogy:

„Igyekeztek mindig valóban az lenni, a minék látszani akar.“

A ki egyszer *hazudik*, azután, ha igazat mond, sem hisznek neki.

Egy jól nevelt gyermek azon kérdésre, miért nem lopott körtét, hisz senki sem volt ott, a ki látta volna? azt felelte: „*De igen én ott voltam és én nem tűröm, hogy magam valamely becsutelen tettet kövessék el.*“

Tanulja meg és szokják rá *minden lépése, minden tetténél* meggondolni, hogy mindenekelőtt *kötelességét* kell és pedig *pontosan és becsületesen* teljesíteni.

Kitörülhetlen betűkkel véssé elméjébe továbbá a költő isteni ihlettségű szavaival megörökített igazságokat:

Ha férfi vagy, légy férfi; legyen *elved, hited*.
És ezt *kimond*, ha mindjárt éitoddal fizeted.“

„Minden ország támasza, talpköve
A *tiszta erkölcs*, mely ha megvész,
Roma ledől s rabigába görnyed.“

Két jó van, mi fölött sorsnak nincs semmi hatalma.
Szorgalom és az erény; földön s az égben ez áld.“

Hume szerint az *erkölesi elvek* társadalmiak s egyetemessék, ezek *védelmezik* mintegy az embereket közös ellenségük: a *lün és rendetlenség* ellen.

Lord Collingwod mondá egy fiatal öcsésének: „Gondolj arra, hogy mielőtt 25 éves leszel, már *jellemmel* kell birnod, mely egész életeden át kell, hogy szolgálatodra legyen.“ Végre 7-szer. Erős *önbizalom*, *rettenthetlen bátorság* és *legyőzhetlen erély*, *határozottság* az, a mit legnehezebben lehet ugyan, de azért legszükségesebb, hogy az ifjú mielőbb öntudatosan sajátjává tegye.

Minden hibája a tanulónak összevéve nem oly káros hatása, mint az *önbizalomhiány* önmagában.

Mert *nem érti* tanulnivalóját, mert az egyszerre *soknak* látszik előtte, mert nem ismeri a *munka*, *szorgalom* becsét, hatalmát, mert nem ismeri az *idő* kipótolhatlan értékét, azt sok haszontalanságra *elfecsérli*; — azért rendesen nincs *erős hite*, nincs ingathatlan *meggyőződése*, mikép csak önmagától függ, hogy a nehézségeket leküzdje, hogy feladatának egészen megfeleljen, ezért *nem önmagának* s az életnek, hanem az *iskolának* s tanítóinak tanul és csak annyit, a mit és mennyit épen megkövetelnek tőle.

Az ilyenek azután magukkal hordják egész életükön át a gyáva *tehetetlenséget*, a lomha *élhetetlenséget*, lesz belőlük a társadalomnak *nyüge*, maguknak s a földnek hasztalan *terhe*, kik maguk s a világgal örökké elégületlenek, kik tett helyett mindig csak panaszkodni, siránkozni s jajveszékelni tudnak.

Holott ezer meg ezer *példák* mutatják az életben, hogy az ember mind testi, mind szellemi *tehetségeit* folytonosan kitartó szorgalom által, határtalan mérvben képes *kifejteni* *önbizalom*, *bátorság*, *erély* által pedig ezeket csodával határos erőre *fokozhatja*.

És nincs oly *alacsony* helyzet, a melyből ez által a legmagasb polezra föl ne küzdhetné magát az ember.

Flequier francia püspök gyermekkorában szappanosinas volt s egy orvosnak, ki ezt neki szemére vetette, azt felelte: „Ha ön az én sorsomban született volna, hihetőleg most is szappanos lenne.“

Johnson amerikai elnök előbb szabó volt, általában a *napszámosok* osztályából, *borbély*, *szabó*, *cipész*, *takács*, *lakatos* stb. műhelyekből mind váltak ki már olyanok, kik a világ

legnagyobb emberei s az emberek *legnagyobb jótevői* sorában örök hirt és dicsőséget szereztek maguknak. És nem valamely *vak szerencse*, hanem mind saját fáradhatlan *szorgalmuk*, *önbizalmuk*, *erélyük* által.

Ugyanezt bizonyítják Kisfaludy, Kölcsey, Arany, Berzsenyi, ezek a nemzeti genius lánglelkű fölkent papjainak maradandó *életbölcességi szabályokat* tartalmazó következő versei:

„Nincs sors, nincs hatalom, ha erőd van küzdeni magaddal.“
„Bátorságot, mint minden más erényt, magad szerzhetsz magadnak.“
„Bátorság ad erőt, pályán a gyáva hanyatlik.
Bátran lépj, hogy utóbb erény koszorúzza fejed.“

Előtted a küzdés, előtted a pálya.
Az erőtlen csügged, az erős megállja.
És tudod az erő micsoda? *akarati*:
Mely előbb, vagy utóbb, de borostyánt arat.“

A többnyire nevelt ifjakkól önkényt alakult első honvédszászlóaljok felett Kossuth szemlét tartván, rendkívüli erélyük iránti tisztelettől indítatva, levett főveggel ezen *elismerő* szavakat intézte hozzájuk:

„Büszkék lehetnek egymásra; e sereg az ügyre, melyet véd, s az ügy, melyet ily sereg véd“ és *Damianics*, a magyar szabadságharc halhatatlan emlékü dicső vezére a szolnoki csata után ugyanezen hősöket ekkép tisztelte meg:

„Véres harcából most jövének,
Hangja vig a hadzenének,
S győzedelmet hirdető,
Mondják, e nagy ütközettel
Nyolcz ezer német veszett el
S Szolnok tája vérmező.“

Nézni szép az átmenőket,
A midőn üdvözli őket
Nyájas szókkal a vezér;
Öntudatban mint lobognak
Arcaik büszkén azoknak,
Kikhez szól, vagy kit dicsér.

Uj csapat „megy“ most előtte,
S im ő csákóját levette,
S a csapat mig elhaladt
Tisztes fője elfedetlen.
Nem maradt szem könyezetlen
Ily nagy ünnepély alatt.

Nektek hálát hol találjak,
Legvitézebb zászlóaljak
Harmadik s kilenczedik?
Mind oroszlánok valátok,
Ellenségink e csatátok
Emlékükbe vészetik.

*Egyenként megérdemelné
Mindenik, tiszté emelné
Ötet hadvezér-szavam.*

Ámde ekkor tönkre menne,
Villámától fosztva lenne
Vészeket hordó hadam.

Egymástól el nem szakadtok,
És miként eddig, maradtok
Mindig győzhetetlenek,
Kiknek rettentő nevére
Mégfagy az ellenek vére,
. sziv remeg stb.“

Bajza.

Végre befejezésül álljanak itt még Berzsenyinek a
kialudt életet is felgyújtó tüzes szavai:

„*Merj! a merészség a fene-fátumok
Mozdithatlan zárait átüti,
S a mennybe gyémánt fegyverével
Fényes utat tusakodva tör s nyit.*“

V.

Mikép kell tenni.

Régi korban a görög nép már harmadfél ezer év előtt fölismerte a nevelésnek mindenek felett való fontosságát, s már a gyermek születésétől kezdve egész életén át azt kiváló gondjai tárgyává tette, úgy hogy mint legnagyobb fontosságú nemzeti ügy iránt, az *egész társadalom* érdeklődött. — Például már az újszülöttre nézve — ha az életképes volt — meghatározottat, hogy nem szabad bepótlázni, s egy kis ingen kívül mind fejét, mind lábát szabadon kell viselni, mi ma is legczélszerűbb de a mit a nép még maig se követ.

A gyermeknek minden nélkülözést, szenvedést, fájdalmat meg kellett szokni — panasz nélkül eltűrni a legerősebb — legnagyobb dicséretben részesült.

Vizsgára *nyilvános verések* tartattak a templomban, és gyalázat volt csak egy sóhajt is hallatni.

Sokszor *halva* rogytak össze *egy hang panasz nélkül stb.*

Eredménye rövid időn az volt, hogy Xerxes közel öt milliónyi hadseregének ereje — milyet a világ sem az előtt, sem azután nem látott — alig tízezer görög hős lelkes elszántságán megtörött.

De mert a nevelés az erkölcsiség magasztos elveitől nem volt áthatva, történetük csak felcsillámló fényes napjainal együtt a nemzet is elenyészett.

Ezután sötét századok hosszú sora nehézkedett az emberiségre, midőn az állatiságot jelképező önzés emelkedett a szellem fölötti túlsúlyra, s a nép minden jogoktól, tehát művelődhetési igényétől is megfosztatott, és sok idő kellett hozzá, még — mint Held és Corvin mondják — az állati barbárság csak szellemi barbársággá is szelidülhetett.

Igy történt, hogy nálunk is, Sz.-István korától kezdve, közel a legújabb időkig, a *népnevelés* ügye egészen elhanyagolva lön.

Az 1868-ki évi népnevelési törvényeink igen jók, a kormány és nemzeti képviselőlet maguk részéről megtették mindent, mit e tárgyban *törvény* által tenni lehet.

A legújabb ministeri jelentések s kimutatások szerint azonban a törvény még maig — tehát 11 évi fennállása után is nincs végrehajtva. Nevezetesen

1. A *tanköteles* gyermekekből — a hiányos kimutatások szerint is — *több mint 600,000*, tehát közel egy harmadrész, évenként *semmi oktatásban* nem részesül.

2. Az *iskolások* is sok helyütt a törvényes *6 év* helyett csak *3—4 évig* járnak iskolába.

3. Ezeknek ismét mintegy *felerésze* csak a *téli* hónapokban jár iskolába, s ekép a mit télen tanult, azt nyáron elfelejti.

4. Az 1873-ik évben több mint *300,000*, 1874-ben közel *200,000* iskolába járónak *nem volt könyve*.

5. Az *iskolamulasztások* száma 1872-ben több volt mint *másfél millió*, 1874-ben szinte több mint egy millió.

6. 1873-ban az *iskolából kilépett* *378,000*, és 1874-ben kilépett *427,000* tanuló közül $\frac{3}{4}$ rész csak *írni és olvasni*, $\frac{1}{4}$ rész pedig csak *olvasni* tudott.

7. *212* — egyenként *5000* lélekszámot meghaladó *nagyközségben* még 1876-ban, tehát a törvény *8 évi* fennállása után is nem volt, — s hihetőleg nagyobb résziben még *ma sincs, felső nép- vagy polgári iskola* állítva.

8. A *tankötelesek* számához aránylag még mintegy *7000 iskola* s ugyanannyi tanító hiányzik.

9. Az alkalmazott *tanítóknak* mintegy *harmadrésze* nem egészen képesítettekből áll.

10. A létező 15,387 iskola közül *igen kevés* van még ma is a törvény rendeletének *egészen* megfelelőleg berendezve, — jelesül, hogy azokban a *mezei gazdaság kertészet és ipar* köréből annyira szükséges gyakorlati útmutatások is adatnának elő, és *testgyakorlatok* is tartatnának.

De ha egészen végrehajtva lenne is a törvény — miután ennek feladata inkább csak az elvek kitűzése, az irány megállapítása, és a szükséges legfőbb felügyelet vezetésében áll, — miután a *népnevelésnek lényege*, fontossága az elemi iskolákban nyerhető szerény ismeretek gyűjtésén kívül főleg a *szív, erkölcs, jellemképzésben* s ennek az iskola falain kívül is szemlélhető *példák* utáni idomulásában rejlik; — ez csakis az *egész társadalom egyetemes, testvéries, szeretetteljes* közreműködése által foganaszítható sikeresen.

A vallásosságban gyökeredző *lélek- és szívemesség* az ember legdrágább kincse, melyet mindenki megszerezhet, melyre a társadalom *minden egyes tagjának* — az első, mint az utolsónak egyiránt szüksége van, hogy neki az *egész életen át* biztos vezérszövétnekül szolgáljon. — A *nevelésnek* tehát, mely által ez megszerezhető, nem szabad *részletesnek, esetlegesnek* lenni, hanem annak a társadalom *minden egyes, bár legkisebb tagjára* is, *okvetlenül* ki kell terjedni s a felebaráti szeretetnek ekkép gyakorlatilag foganatosíttatni.

Ez — miként már az e részben legilletékesebb és halhatlan emlékü *Eötvösünk* indítványozá — csak

Nevelési egyletek

által eszközölhető sikeresen.

A hazának legjobb, leghűbb fiai, kik szavának mindnyájan feltétlenül hitelt adunk, kik legjobban ismerték s kiméletlenül ostromozták is e nemzet hibáit; de másrészt legilletékesebb is ítéletük, midőn e *nemzetet* minden szépre és jóra képesnek s nagy és *dicső szerepre* hivatottnak állíták.

Ezek kitűzték a nagy *ezélt*, melyre törekednünk, melyet *elérnünk* kell.

Igy Széchenyi kimondta, hogy „Magyarország nem volt, hanem lesz“.

Vörösmarty szerint eszközölnünk kell, hogy „minden ember legyen *ember és magyar*, a kit e föld hord s egével betakar“. Petöfi „Imádságában“ pedig azt kéri: »De kérni vajjon mit is kellene, Hazámért, melynek annyi a baja? Ezért csak egy, csak egy a kérelem: Mely így mint van, már nem sok évet lát, *Teremtsd egészen újjá e hazát!* Hallgass meg engem, édes istenem!“

Ezt azonban nem érzük el az által, hogy ha a „*Szózatot*“ áhitattal énekeljük, hogy: „Hazádnak rendületlenül légy híve óh magyar — — Az nem lehet, hogy annyi szív hiába onta vért, keservben annyi hű kebel szakadt meg a honért. Az nem lehet, hogy annyi ész és oly szent akarat, hiába sorvadozzanak egy átoksúly alatt, — *Még jöni kell, még jöni fog egy jobb kor, mely után buzgó imádság epedez százezrek ajakán*“ stb., hanem a jobb kor előidézésére, a nagy czél elérésére vezető eszközöket *rendületlen hűséggel* alkalmaznunk is kell.

Életbe kell léptetnünk mindjárt, minden késedelem nélkül az egyetemes, minden egyesre kiterjedő *nevelést*, egyetemes, mindenkire kiterjedő *közreműködéssel*.

Ha az *adófizetés* és *katonaállításhoz* minden egyes polgár hozzájárulni köteles — a mi rendiben van; még sokkal inkább köteles mindenki a *közműveltség* létesítéséhez hozzájárulni és pedig egész ereje és tehetsége szerint, mert ha ez létesül, akkor minden egyes, a mostaninál *két akkora adót* is könnyebben fogja fizetni, mint a *mostanit*.

Kell tehát, hogy minden *megye* székhelyén alakuljon egy *nevelési egylet*, melynek második fokon minden *járás* és harmadik fokon — minden *község* egy-egy fiók-egyletét képezze. Végre:

Minden megyei egylet a fővárosban székelő *országos központi egylettel* legyen folytonos érintkezésben.

Illetőleg, a „*semmit rólunk nélkülünk*“ s az általános *felelősség elvénél* fogva, mely szerint csak igazságos, hogy minden község maga legyen köteles saját tagtársai szük-

ségéről gondoskodni, — az óriási nagy épületnek kell, hogy tulajdonkép a *községi egyletek* képezzék széles, erős, biztos alapját.

Minden egyes község s nagyobb városok pl. választási kerületjeik szerint képezzenek tehát egy-egy nevelési egyletet, a járás és megye nagyobb anyagi s szellemi hatáskörüknél fogva inkább csak mintegy — az összes alattuk lévő községi egyletekre felügyelő választmányt képezzenek s mint vezérkar a hadseregben, működjenek közre. — „Nur aus der Kräfte schön vereintem Streben, erhebt sich wirkend erst das wahre Leben“. (Schiller).

Csak így az általános egyetemes *nevelés* által előkészített *közneveltség* melegágyában fognak a mezőgazdasági mű- és kereskedelmi iparnak nemzeti jólétet termő csemetéi oly erős gyökeret verni, hogy azután szilárd tölgyekké izmosulva, a küzdelmes élet minden viharaival daczolni képesek legyenek.

Az *egyleti szabályoknak* az érdekeltek bölcs belátása szerinti módosításokkal következő elvi megállapodásokat kellene tartalmazni:

Községi egylet: I. Az egylet tagja minden *önálló községi lakos* vagy *birtokos, vallás és nemre* való tekintet nélkül, kivévén, ha *nem akar*, (oka a névkönyvbe följegyzendő) vagy rossz élete, betegsége stb. miatt *nem lehet*. De azért a közös költséghez vagyonához képest hozzá járulni köteles, mert ő is részesül a haszonban.

Elv, hogy *senki se akadályoztassék*, sőt erkölcsileg *kényszerítettessék* a közreműködésre.

Sokan sürgetik és gyakran méltán, a *nők egyenjogúságát*, ez igen alkalmas tér annak gyakorlására, miután ezzel a *nőegyleti* tagok működési köre is egybevág. S ha valahol; itt van helyén Schiller gyönyörűen szép szavainak a nőkről: „*Ehret die Frauen, sie pflücken und weben himlische Rosen ins irdische Leben.*“

Ez által a község minden lakosában *érdeklődés* ébresztetik a *közügy* iránt, nem lesz oly szükkeblű, hogy *önérdekén* kívül — mint ez a népnél tapasztalható — más semmi nemesebb

érdeket ne ismerjen. Ez a „szellemi nagykorúság“ az önkormányzat legjobb gyakorlati iskolája.

Önérzete, erkölcsi érzete, kötelességérzete, becsületérzete, mind föl lesz költve és gyarapodni fog. Miként a szövetéséges hadak egyik közvitézénél, ki így nyilatkozott: „Én és még kétszázeezeren vertük meg Napoleont.“

Ha rossz erkölcsű lett volna is eddig, jó erkölcsű lesz, nehogy azok valamelyike, kire felügyelni kell, hibáját szemire vesse.

Ha látja, hogy több lakostársai teljesítik kötelességüket, ő se fog azoktól hátramaradni akarni.

A nemesebb tárgyakkal szükségkép gyakori foglalkozás hasznos eszmesurlódást s a becsületérvés fejlesztését eredményezi.

II. Az egyesület célja öntudatos nevelés ébresztése; általában gondoskodni, hogy a községben egy gyermek se maradjon állásához képesti — legalább a legszükségesebb nevelés nélkül. A törvény végrehajtásánál közreműködni s ellenőrködni. — Hiányait társadalmi uton pótolni.

Az egyesület működési köre kiterjed a) a csecsemőkre és kisdédóvadába járók vagy valók, b) iskolások és c) a felnőttekre.

Az egyesület feladata: Anyagi segély-nyújtás, továbbá vallásos, erkölcsi és tudományos ellenőrködés. Jelesül:

1. Iskolaépület, szerek, könyvek, ruhák beszerzése és beteg vagy szerencsétleneknek nyújtandó segély kisdédóvoda, kórház, dologház alapítása.

2. Gondoskodni, hogy szülésznő, orvos és gyógyszer a kellő időben kapható legyen.

Szülésznő nincs 10,558 községben; orvos nincs 11,170 községben és gyógyszertár nincs 11,704 községben. Például a 65 □ mértföld nagyságú Sárosmegye (Ausztia egyik koronatországa Slezia 89 □ mértföld) összes 380 községei egyikében sincs gyógyszertár — a városoktól eltekintve.

Egy szülésznő jön Trencsénmegyében 9208 lakóra, Krassó-megyében 10035. Sárosban a 3 várossal együtt 11,686. Szürény-

megyében 12,104. Árvában 20,501 és még a fővárosban is 1064 lakóra.

Ezért van aztán, hogy 2600—2700 anya és 3400—3600 gyermek hal el nálunk évenként nehéz szülés folytán.

3. Tanító fizetések alapítása vagy javítása; jutalmul kiosztandó könyvek, képek stb. beszerzése. Ünnepestélyi, felolvasási költségek fedezése, szorgalmas iskolázás és tanulásra való felügyelet.

4. Katonabeszállásolás megszüntetése, miután ez az erkölcs-telenségre és verekedésekre legtöbb alkalmul szolgál. Mezei s rendőri kihágások és minden vallástalanság, erkölcstelenség ellenőrzése. Utaknak fákkal beültetése, faiskolák és gyümölcsösök alapítása s ápolása.

III. Egylet eszközei: Minden községi lakos vagy birtokos személyes közreműködése tehetsége szerint s állásához képest. Évi díjkép minden községi lakos vagy birtokos által fizetendő egyenes adója után legalább 5% vagy több a község ajánlata szerint. — Alapítványok, önkéntes adakozások. Tiszteletbeli tagok dija és kormánysegély.

Egylet közgei: Tagok, választmány, közgyűlés.

Tagok hatásköre: 1. Erkölcsi ellenörködés tagtársaik s a gyermekek fölött általában. Különösen

2. Ellenörizni, hogy a határba, utak melletti fák, vetések, szőlők, gyümölcsösök vagy házakban kár, lopás vagy más erkölcstelenség ne történjék, illetőleg fölfedeztessék.

3. Ellenörködni, hogy korcsmák vagy más mulató helyeken, isteni tisztelet, gyűlés, felolvasás alatt, késő este vagy éjjel, dorbézolás, verekedés, káromkodás vagy más erkölcstelenség ne történjék.

4. Iskolások előadás alatti csavargása, szóval az erkölcstelenség minden nemére való felügyelet, továbbá a gyermekek s felnöttek tudományos, testgyakorlati és szakképzetségi előmenete fölötti ellenörködés.

Női tagok hatásköre: A teherben levő nők szemmel tartása, bűn vagy a magzat lehető kára fölötti ellenörködés végett.

Gondoskodni és ellenörködni, hogy a szülések mindig szakértői segély mellett történjenek.

Ujdonszülöttek és csecsemők ápolásának ellenőrzése s errőli gondoskodás. — *Kisdedővodákra* felügyelet. — *Iskolás és felnőt*t leányok és nők ellenőrzése. — *Női iparmunkák* s *házi iparbani* oktatás és ellenörködés.

IV. *Község-egyleti választmány* rendes tagjai:

A *Lelkészek, tanítók* valláskülönbség nélkül, városokban a *tanárok* és *tisztvi elők*. *Községi előljáróság, nagybirtokosok* s miveltebb egyének. *Iskolaszéki tagok* s kik az egylet iránt tényekben nagyob érdeklődést tanusitnak. *Tanfeligyelő*, ha jelen akar lenni, s a fentebbieknek neje ha van, végre kiket a *közgyülés* ezeken kívül még megválaszt.

A választmány *hetenként* egyszer tart *ülést nyilvánosan* s legalább 5 tag jelenlétében.

Választmány hatásköre: 1. *Statistikai kimutatások készítése*, a statistikai hivatal által kiadandó utasítás szerint. Például:

Névkönyvek alapítása s ezek pontos vezetése, a) *Időrend-szerinti névkönyv* az összes élő községi lakosok és birtokosokról és ezek korabeli meghaltakról. b) Erre vonatkozó *alfabetikus névmutató*. c) *Csecsemők 2 éves korukig*. d) *2—6 évesek*. e) *6—12 évesek*. f) *12—15 évesek*. g) *Felnöttek, házasultak meghaltak* névjegyzéke.

Az a) alatti névkönyvnek következő rovatai lennének: 1. *Születés-, nősülés-, halálozás napja*, a *betegség neme* és *tartama* megjelölésével. *Szülésznő*, orvos járt-e közbe vagy sem. 2. *Vallás, törvényes házasság-e* vagy nem, s a *szülék nevei*. 3. *Keresztapák s anyák nevei*. 4. *Mily iskolákat járt*, hol, meddig és mily sikerrel? 5. *Foglalkozását* hol, meddig tanulta, mit hol folytat, mily sikerrel. 6. *Felnött korbani magaviselete*. *Jár-e templomba*, *felnöttek oktatására*, *házi ipart tud-e*, *jár-e korcsmába*, gyermekeit hogy nevelte, volt-e büütetve, *közjóért* mit tett. 7. *Lakhelye*, *nős-e*, *mióta*, vagy *özvegy*, hány gyermeke volt s van. 8. *Van-e s mennyi birtoka*, *mivelési ágak*, *gazdasági fölszerelése* stb.

A *névkönyvek vezetése* főleg a *lelkészt* illeti, önkéntes segédlet mellett, vagy a külön egyleti *jegyzőt*.

Az erkölcsiségre vonatkozó rovatok csak *választmányi határozat* folytán, s erre való hivatkozással töltendők be.

E *könyveket* a hét bizonyos napja és óráján mindenki megtekintheti. — *Kivonat* csak a megyehatóság rendelete folytán adható.

Statistikai adataink a bíróságiakat kivéve, legnagyobb részt mind hiányosak. Ezeket, mint a műveltség első kellékét, csak ez uton lehetne pontosan beszerezni.

Továbbá *büntett, vétség és kihágási* erkölcstelenség miatt általában közel 250,000 egyén kerül *évenként vád* alá, úgy hogy más *kultur államokban* alig tapasztalható arány szerint minden 50 lélekre jön egy *vádlott*, kiknek rendszeren több mint *kétharmad része sem írni, sem olvasni nem tud*.

Ha tehát a társadalomnak joga van az egyest *büntetni*, vagy csak gyanúból is *bűnvád* alá fogni, mi többnyira *szere tetlenül* történik, s az egyes mint *vadállat* üldöztetik. Hány-szor kerül *egész ártatlan* a börtönbe, vagy csak *gondatlanság*, rossz társaság stb. miatt, s *roszakarat* nélkül is! (a fenti vádlottak közül egy harmadrész rendszeren fölmentetik.)

Még inkább joga, sőt kötelessége a társadalomnak az egyes lépteit szeretetteljes gondossággal már kora gyermek-ségétől fogva folyton kísérni s öt minden lehető *ballépésre* már előre óva figyelmeztetni s attól lehetőleg visszatartani.

Ily eljárás mellett 99⁰/₀-a nem kerül vád alá s börtönbe olyanoknak, kik most ott vannak.

2. A *tanítót, iskolalátogatót* eljárásukban minden lehető módon gyámolítani. — A gyermekek *szülőit, keresztapa* s *anyáit* kötelességszerű ellenörködésre, *gondoskodásra* buzdítani s tőlük időnkint, például havonként *számot kérni*, a *tagok* ellenörködésére *felügyelni*. — Mindennemű *iskolák szükségleteiről* s a nyújtandó *segélyekről*, továbbá *jutalmak, ünnepélyi* s *felolvasási költségek* fedezéséről *gondoskodni*. *Katonabeszállás* lehető *megszüntetése* iránt a közgyűlésnek *javaslatot* tenni. — *Mezei rendőri kihágások* s egyéb erkölcstelenségeket — a bizonyságok megnevezése mellett — a névjegyzékbe vezetni, s szükség esetében erről az illetékes hatóságnak jelentést tenni. Továbbá *vasárnapi iskolák, felnöttek okta-*

tása a mezei-, mű- és kereskedelmi iparban és házi iparbani tanítás, felolvasások iránti alkalmas szellemi örökről gondoskodni.

3. Kis példánygazdaság berendezése (minél kisebb annál jobb), péld. hogy egy hold föld korán termő jó minőségű s kellően ápolt gyümölcsfákkal, továbbá a közepén levő ház, baromfi és aprómarhából álló kis gazdasággal, s némi házi iparral, egy bár számos tagból álló család tisztességes eltartására való elegendő jövedelmet ad. Tűzveszelynek sincs kitéve, mint a rakásban levő házak.

Üzleti tőke segítségével természetesen, mi a közéletben rendszeren kihagyatik a számításból.

Holott egy hold föld ezer forint üzleti tőkével többet jövedelmez, mint 10—12 hold üzleti tőke nélkül.

Az élő példánál nincs hatályosabb eszköz a tanításra, s egyesek erélye mily roppant hatású lehet, mutatja Tessedik volt szarvasi evangélikus lelkész példája, ki épen egy század előtt (1779) külföldi utazásából hazatérve, s Szarvason lelkésznek megválasztatva, a földesur báró Harukkertől kapott 1140 □ ölnyi termékellen földet kerítte alakította, s többnemű földekkel vegyítve, külföldön szerzett ismeretei alapján, mind a két nembeli iskolás gyermekeket a gazdászat különféle nemeire oktatta, u. m. rét, földművelés, külföldi növények termesztése, maggyűjtés, gyümölcs és erdei fák tenyésztése, méhészet, selyembogár-tenyésztés, gyapjúkezelés, fonás stb.

1794-ig annyi selyemgubót tenyésztett, hogy a nőtanítványok által legombolyított selyem 11 mázsánál többet nyomott, s a fonál felszövetvén, harmadfélezer rőf különféle selyem kelménél többet adott ki.

Luczernából 16 mázsát gyűjtött, melyet az országba eladva, ezen leghasznosabb növény termelését terjesztette.

Gyapjúnemekből 20 mázsát fonatott, s a betanított takácsok 1590 rőf flanél stb. szöveteket készítettek.

61 tanítót nevelt s küldött szét az országba. Intézete irigység és tudatlanság folytán 1806-ban megszűnt, de egykori kertjében maig is díszlenek az ő munkásságáról tanuskodó gyümölcsfapéldányok.

Továbbá: *Jolsván* 1796-ban mintegy 20 holdnyi *terméketlen* — hegy tetején levő *kövecses két ölnyi mély és széles vízmosásokkal* éléktelenített földrészt mivelés alá fogott egy ottani kis társulat, s azt néhány év alatt a *legremekőbb gyümölcsössé* alakította át. Péld. oly *cseresznyét* termelt, melyből 17 szem egy fontot nyomott, és 1806-ban már 16 ezer forintra becsültetett ezen előbb hasztalan földdarab.

4. A választmány feladata továbbá: Lakásokban a *szellőzés, eledel, ruházat, rend, tisztaság* mibenlétének időnkénti megtekintése.

Ezt, kívánatos lenne, hogy *főrangú* s más művelt nők és urak tennék a *felülsők*nél.

Némely jóakarató figyelmeztetésnek ezek részéről több hatása volna, mint különben bármily szigorú rendeleteknek Végre

Jutalmak odaítélése és ünnepélyes szétosztása. Gondoskodni, hogy minden férfi és leány állásához képesti valamely házi ipart tanuljon.

V. *Közgyűlés hatásköre:* Közgyűlés legalább negyedévenként vagy a választmány kívánatára többször is tartatik nyilvánosan. Minden egyleti tag határozati szavazattal bír. *Tárgya* a választmánynak teendőire nézve adandó *utasítás, intézkedései elleni panaszok fölötti határozat, választmány számadásainak megvizsgálása, esetleg jóváhagyása. Egyes indítványok fölötti határozat.*

VI. *Járósi egylet: Tagjai, járási és városi tisztviselők, községi választmányok tagjai és a kik a községi egyletnél közreműködnek és az előbbieknéj.*

Hatásköre: Statistikai községi kimutatások átnézete s egybeállítása. Községekbe közreműködő tagok szerzése, főrangú s művelt hölgyek és uraknál esetleg küldöttségileg közbenjárás. Segélygyűjtés, hol a községi nem elég. Javaslatok készítése. Hiányok, visszaélések orvoslása. Ünnepélyek, mulatságok rendezése, ezek és bucsuk alkalmá felhasználandó a kitüntetések, jutalmazásokra, hogy nagyobb hatásuk legyen. Ugyanekkor testgyakorlati vizsgák. Végre: Példánygazdaság iparágali berendezése.

VII. *Megyei egylet: Tagjai: Tanfelügyelő. Megyei tisztikar. Népnevelési bizottság. Lapszerkesztők. Nagybirtokosok. Járási egyletek küldöttei, kik a községi egyleteknél közreműködnek és a fentebbiek nejei.*

Hatásköre: A járások szerinti statisztikai kimutatások összeállítása és szerkesztése. Községekbe közreműködő tagok szerzése. Községek, járásokban kis tünnepélyek, multságok rendezése a nevelés érdekében. Más megyei egyletek részéről közreműködés kieszközlése. Felolvasásokróli gondoskodás. Tapasztalt hiányok s visszaélések orvoslása, példánygazdaság nagyobb iparággali berendezése.

VIII. *Országos nevelési egylet. Tagjai: Kormánytagok s küldötteik. Egyháznagyok s küldötteik. Egyetemek igazgatói s tagjai. Országos gazdasági, továbbá ipar s kereskedelmi egyletek választmányai. Lapszerkesztők. A nevelésügy tényleges pártolói. Megyei egyletek küldöttei. Nők az elnökség határozata szerint.*

Hatásköre: Statisztikai kimutatások szerkesztése. A közműveltségre feltétlenül szükséges könyveknek, u. m. Világ- és hazai történet. Természettan. Természettörténet. Földleírás. Gazdaszat, ipar, kereskedés, népszerű modor-, esetleg versekben, pályázat utjáni beszerzése, s a használatban levő idegen nyelvekre is lefordítása. Hogy az idegen ajkú gyermek, ha az eredetit tanulja, azt ő és szülői anyanyelvükön is megérthessék.

Ezek és hazafias életleírásoknak, esetleg apró, fénykép utáni képekkel tömeges és olcsó ároni kinyomatása, hogy ezeket a községi egyletek iskolai, felnöttek oktatása, felolvasások, vasárnap-i iskola, háziipar tanításnál s a jutalmak osztásául díszpéldányokban is leendő használat végett megszerezhessék.

A mutatkozó szükséghez képest a megyei, járási és községi egyleteknek nyújtandó szellemi s anyagi segély, általános javaslatok szerkesztése, s a felolvasások, felnöttek oktatása iránti utasítás.

VI.

Költség és eredmény.

Igaz, hogy fejletlen állapotunk, alacsony fokú képességünkhöz aránylag a mostani adóteher is már felette súlyos; de ha meggondoljuk, hogy két *szörnnyel* állunk szemközt, nyugatról a művelt világ óriás *szellemversenyével*, északkeletről pedig az ellenünk fenevadvént agyarkodó *nyers erővel*, hogy ezekkel mindenesetre ki kell vívnunk az *élet-halál harczot*, és hogy itt csak úgy lehetünk győztesek, ha miként apáink a *kereszténységben*, mi is ennek ikertestvére, az általános, egyetemes *műveltségben* keresünk s szerzünk magunknak győzhetetlen szövetséges társat; ily helyzetünkben az erre szükséges áldozatot még akkor sem lenne szabad sokálnunk, ha az oly nagy volna is, mint midőn a karthagóiak kétségbeesett harczukhoz a hadihajókat házaikról letépett deszkákból, a köteleket pedig nejeik s leányaik által önkényt levágott hajukból készítették.

Itt méltán elmondhatjuk, hogy: „Minden, a mi szent elöttünk, koczkan van, ha a félvilág támad is meg, győznünk kell a csatában.“

Továbbá jóllehet, az ezen egyletek által célba vett nagyszerű eredmény, a közműveltségnek általános elterjedése csak évtizedek múlva, az új nemzedék felnőttével fog józan számítás szerint bekövetkezhetni; mégis ezeknek működése

már az első évben is mind az egyesekre, mind az egész társadalomra oly nagy anyagi és szellemi hasznot fog eredményezni, mely a ráfordított költséget többszörösen felülmulja.

Ugy, hogy ezen beruházás — eltekintve bár az általa később létesítendő nagy czéltól — még azok szempontjából is, kik a pillanatnyi haszonnal tovább tekinteni nem szoktak, a legelőnyösebbnek tekinthető.

Vegyük pl. csak az egyes községi tagot, ki 100 frt adója után 5 frtot fizet az egyesület költségeire. Ezért, ha 6 évesnél nem idősb kis gyermeke van, azt a *kisdedóvodába* járathatja.

Eddig az egész országban csak 198 kisdedóvoda van, s ezekből is nagyobb rész a fő- és egy-két nagy városban.

A magyar faj szaporátlansága nagyrészből a kis gyermekek általában elhanyagolt ápolásának s e miatti nagy halandóságának tulajdonítható.

Sehol nem létezik például egész Európában, csak nálunk azon borzasztó jelenség, hogy az újszülöttekből egy éves korukban $\frac{1}{3}$ -ad rész, 5 éves korukig pedig *fele rész* rendszeren el szokott halni.

Ekkép főleg a 2—6 év közti kor az, midőn a gyermek gondos örködés mellett is a legtöbb veszélynek ki van téve, hát még a falun növekedők s általában, szegényebb sorsúak nagyobb része!

Már csak ezen egy előny tehát, mely szerint a szülők nyugodtan, minden aggodalom s veszély nélkül láthatnak házi s gazdaság körüli foglalkozásuk után, sokszorosan pótolja azon aránylag csekély költséget, s majdnem egy cseléd évi bérét helyettesíti.

Ezenkívül a 6—12 éves gyermeke az eddigieknél sokkal gondosabb iskolai nevelésben részesül.

12—15 éves vagy idősb gyermeke *vasárnapi iskolai* tanításban, ezenkívül *szüleivel* együtt a felnőttek oktatásában felolvasások és egyéb házi ipar ismeretek szerzésében részesülhet.

Mindmegannyi, az egyletek létezése nélkül drága pénzen is el nem érhető *előnyök*.

Vegyük ehhez, hogy a sajtó és az országgyűlési első-rangu tekintélyek által feltartóztatlanul bekövetkezni jelzett *kisbirtokos osztály elpusztulásának* s *deposzedálásának*, főleg és legelső sorban *ő maga az oka*, mert tény

hogy a *földműves, kisiparos és kereskedő* — egyeseket kivéve — üzletének legkezdetlegesebb alapismereteivel sem bír;

hogy a szorgalmas és kitartó, s takarékossgal párosult munkásság áldásos hatásáról öntudatos meggyőződése nincs;

hogy ő eddig csak az imigy-amugy, félig-meddig, felületesen végzett munkának levén barátja:

A bár rendkívüli erőfeszítést és fáradságot igénylő, de minden részeiben tökéletes munkának amaz feletti előnyéről fogalma sincs.

Miből önkényt következik, hogy a kevés és rossz máhával roszul megszántott, trágyázatlan s szemetes, konkolyos maggal vetett földben sem oly minőségű, sem annyi termés nincs, mint a milyet, s a mennyit kellő művelés mellett földjének fele vagy harmadrészében is termelhetne.

Szellemi s anyagi *üzleti tőke* hiányában tehát a kellően nem művelt föld után fizetett 2—3-szoros *adó* és *munka-teher* mellett számtani biztossággal be kell következni *elpusztulásának*, ha azt a *korcsmai* dupla kretával vezetett *számla* és százpercentes *kölcsön*, végre nagy *perköltés* rohamosan nem siettetnék is.

A nevelési egyletek közreműködése folytán pedig az észszerű gazdálkodás alapelveit egy év alatt is elsajátíthatván, — ha birtokának fele vagy két harmadát el kell is adni — a megmaradt részen szellemi s anyagi üzleti tőkével megkevesbedett adó- és munkateher mellett az előbbinél többet, jobbat fog termelni, úgy hogy takarékossgal szükségsei fedezésén felül még fölösleges is marad, melylyel néhány év múlva az eladott birtokot is visszaszerezheti.

Általában a *földbirtoknak*, a *személyes képesség* ellenében igen nagy fontosság tulajdonittatik hibásan, mert péld. egy hold föld tiszta jövedelme általában 4 frt lévén, a művelés alatti mintegy 15 millió hold szántóföld legjobb esetben 60 milliót jövedelmez; — holott minden ember egy-egy

kincsbányát képez; s ha a lakosságnak csak két-harmadát vesszük is termelőnek — ha ez jobb nevelése folytán naponta csak 1 frttal keres is többet, s egy évre kerek számmal csak 300 napot véve, a 10 millió lakos évi kereset-többlete már is háromezer millió frtot tesz, tekintve pedig a pazarlás, játékoság stb. megszűntét, ez 2—3 annyira is tehető!

De a nagybirtokos és főrangú osztály, habár ezen egyletek életbeléptetése által nincs is oly közvetlenül érdekelve, mint az alsóbbrendűek, ámbar legalább gazdatisztjeiben a közmiveltségnek közvetlen hasznát is veendi, a ráeső költségekre nézve szintén tökéletes kárpótlást nyer már azon egy körülményben, hogy terjedelmes és okszerűen nagy költség és fáradsággal kezelt uradalmaiban sok helyütt a nép elhanyagolt nevelése és ebből folyó depravált morális érzete miatt egész üzletszerűen folytatott mezei és erdei károsítások, orvvadászatok stb. az egyletek ezerszemű ellenörködése folytán azonnal tetemesen kevesedni, s néhány év múlva a nép erkölcsi érzetének szilárdultával végkép meg fognak szűnni.

Sokat lehet más uton is tenni, péld. nemrég volt közölve, hogy a pécsi járás szolgabírója — Forrai Iván a rendkívül derék tisztviselő neve — néhány hét alatt egész járásában az utakat mind beültette fákkal. Ez kétségkívül a legnagyobb dicséretet érdemlő s általános követésül ajánlható gyönyörű példa.

De ha az ily nem eléggé méltányolható szép intézkedéssel együtt a nép erkölcsi nevelése is nem fog karöltve járni, 3 megye pandurjai sem lesznek képesek megőrizni, hogy a gyenge ültetvények — mint már oly sokszor történt — ismét el ne pusztíttassanak.

És mi a fő, a főuri osztály ez által magas szellemi képzettsége s társadalmi állásához képest polgártársai javát előmozdítván, kiváltságos előjogai egyik legszebbikét fogja gyakorolni.

Egyszersmind dicső ősei magasztos példáját követve, a honfrierények jelvényéül öröklött családi czimerét egyik legszebb s legmaradandóbb — honfitársai haláját és szeretetét jelképező újabb drágakövel fogja díszíteni.

További eredménye

pedig ezen egyleteknek előreláthatólag az lesz, hogy

1-ször. Meg fognak szünni az életpályák mindegyikének tudatlanai és félig művelt tehetetlenciből újonczozott, többnyire a mások keresményéből élösködő *proletáriusok*, továbbá a henyeség és bünök ápolói a *koldusok* mesterségükkel a koldulás ősi intézvényével együtt, a most napirenden lévő öngyilkosságok, a létel iránti küzdés kérdésével, a *socialisták*, *kommunisták*, *nihilisták* s egyéb forradalmárok felforgatási terveik s titkos szövetezésükkel, végre a közönséges *gonosztevőknek* is legnagyobb része.

Meg fog szünni a társadalom minden osztályaiban — de főleg az alsóbbakban rémületes pusztitást okozó *nyomor*, *szükség* és *szenvedés*,

mert mindezek legnagyobbbrészt a *tudatlanság*, *dologtalanság*, *henyélés* és *erkölcstelenség*, végre az ész uralmát lerázott *indulatok*, *szenvedélyek* fékezetlen szilajságából eredvén, az ok megszüntével — a természet törvényei szerint — az okozatnak is meg kellend szünni.

2-or. Meg fog szünni az a bizonyos *csuszás-mászdási rendszer*, mely az embert férfiasága s méltóságából egészen kivetközteti, — midön a *képesség* és *munkásságróli* helyes fogalom hiányában a legnagyobb rész csak a *könnyű*, *dologtalan*, *henye*, *uri* életmódot tartja a *boldogság* netovábbjának; s hogy ezt elérje, a legalábbvaló utakon keresett *pártfogásért mindenét* kész áruba bocsátani;

mert a legutolsó napszámos is, a magasb társadalmi állású pedig még inkább alapos képzettségének s szorgalmas munkásságának öntudatával birván, — inkább meg fogja válogatni, kinek tegyen szolgálatot, mintsem hogy ennek elnyerése végett még bárkinek is könyörögne.

3-or. Terjedni fog a *becsületesség*, mert az ilyen képzett, solid emberek nem lesznek sem *iszákosok*, sem *játékosok*, kik a bizonyost a bizonytalanért elvesztegetik, — sem *adósság-*

csindlók, mi a férfias önállóságot kiöli; — nem leend szükségük az olyan — az életben szokásos „lélek, lélek, de hogy élek“-féle kényszer-csalásokhoz fordulni, hanem inkább élükkel bizonyítandják, hogy „a mit ész, erő kivívhat, ne várja mástól mint szerencse díjat“.

4-er. A társadalom legnagyobb része, ha talán *kisebb*, de jó gazda, iparos, kereskedő stb. lesz, a ki mind *többet fog termelni, mint fogyasztani*, tehát a *közterheket* könnyen és biztosan *viselendi*, minden évben *szerezhet* és a *közjóra* is adhat.

Utaink-, folyóink-, csatornáink-, hajózásunknak nem kelend szükségkép, mint most, kiáltó szégyenünk és gyalázatunkra oly karban lenni, mintha most jöttünk volna ide Ázsiából.

Szóval az élet és társadalom célja: az *egyéni és állami jólét, boldogság* létesülni fog.

... az olyan — az általam ...
... az általam ...
... az általam ...

Dr. BALLAGI GÉZA.

... az általam ...
... az általam ...
... az általam ...

